

A Borda Antikvárium szakmai kiadványairól

Ha egyszer valaki megírja a magyarországi antikváriumok történetét, minden bizonnyal a legjelentősebbek között fogja tárgyalni a Borda házaspár, Borda Lajos és Somogyi Glória éppen húsz esztendeje, 1977-ben megnyílt üzletét.

Akkoriban még alig voltak magánantikváriumok, az ÁKV monopolizálta a régi könyvek forgalmát. „*Tudományos antikvárium*” – ahogyan a szakzsargonban a régiségeket, ritkaságokat árusító, könyvjegyzékeket készítő, a nyomtatványoknak nemcsak anyagi, hanem szellemi értékét is felismerő és megbecsülő boltokat nevezik – helyett az üzletek túlnyomó többsége kommersz szépirodalmat árusító antikvárium volt, a régi könyveket kellő szakértelem híján meghatározni sem tudó eladókkal. Bordáék célja más volt: antikváriumuknak a sokszorososan tönkretett hazai könyvpiacra felbukkanó művelődéstörténeti és könyvészeti értékek felkutatását és méltó helyre juttatását szánták. Ehhez a fölényes könyves szaktudás mellett a gyűjtők – köz- és magángyűjtemények – beható ismeretére volt szükség. Boltjuk üzleti forgalmát új alapokra helyezték. Ars poeticájuként meghírdették, hogy a megrendeléseket nem időrendben, hanem a legjobb belátásuk szerint elégitik ki. Arisztokratizmus – mondták sokan, mikor Bordáék megindították könyvjegyzékeik sorát 1983-ban. A katalógusok célja kettős volt: lehetővé vált az antikvárium működésének doku-

mentálása, a boltba bekerült könyvek nem szóródtak szét nyomtalanul, ugyanakkor az egyes tételekhez fűzött bibliográfiai megjegyzések, ismertetések nemegyszer a szakirodalom addigi megállapításait módosították vagy éppen ismeretlen kiadásról tudósítottak. Az elegáns kivitelű katalógusok közreadásával a Borda házaspár a nagy elődök – Révai Leó, Stemmer Ödön, Lantos – gyakorlatának nemcsak egyszerű folytatójává, de minőségileg magasabb szintre emelő utódjává vált. A közelmúltban jelent meg az antikvárium 21. jegyzéke, a 7358–7832. számú tételleket tartalmazó. (A katalógusok számozása 1983-tól folyamatos.) Mint mindegyik jegyzékben, ebben is található kivételes értéket képviselő nyomtatványok vagy kéziratok, utóbbiak között Bartóktól, Erkeltől és Lisztől is akad levél – hogy csak a zeneszeket említsük.

A Borda házaspár természetesen szoros kapcsolatot tart legfontosabb könyvtárainkkal. Bordáék egyik célja az értékek közgyűjteménybe juttatása, ezek között kiemelt hely illeti meg az *Országos Széchényi Könyvtár*at. Az OSZK azonban nemcsak mint a felkutatott ritkaságok végállomása fontos a Borda Antikvárium számára. A *Régi Magyarországi Nyomtatványok* szerkesztőségével immár hosszú évek óta tartó munkakapcsolata van a házaspárnak, az RMNY munkatársai szakértőként is közreműködtek, közreműködnek egy-egy töredék, régi, ritka nyomtatvány meghatározásánál.

Amikor Bordáék a közelmúltban kiadóként is megjelentek a hazai könyvpiacra, az RMNY kutatói közül többen szerzőikévé váltak.

A Borda Antikvárium 1992-ben jelentette meg első kiadványát. Már az is szokatlan, hogy egy ismert és sikeres antikvárius a kiadás napjainkban meglehetősen bizonytalan területére merészkedjen, de még nagyobb lesz elismerésünk, ha megnézzük, mit is ad ki a házaspár. Nem lektúrt, gyorsan eladható bestsellert, hanem értéket. Két sorozatot indítottak: az egyikben könyvészeti tanulmányok, bibliográfiák jelennek meg, a másokban műves gonddal készített bibliofil kötetek látnak napvilágot. Az előbbieket sorában eddig négy kötet hagyta el a sajtót, a bibliofil könyvek közül pedig *Heltai Jenő* és *Wéres Sándor* kötete mellett a *Gesta typographorum* jelent meg 1993-ban. Tartalma szerint ez a kötet – e sorok írójának véleménye szerint az utóbbi évtizedek legszebb magyar könyve – az előbbieket között is helyet kaphatott volna, hiszen a *Gesta typographorum* nem más, mint *Borsa Gedeon* 70. születésnapja alkalmából köszöntő tanulmánykötet. Tizenkét szerző könyv-, nyomda- és művelődéstörténeti dolgozata olvasható az 1996 nyarán fájdalmasan elhunyt *Haiman György* tipográfiai méltón megkomponált remekében. A Festschrift – hogy a közkeletű német kifejezést használjuk a műfaj megnevezésére – nálunk alig ismert, kevés jelent és jelenik meg belőle. Aktív könyvtörténész tiszteletére Magyarországon tudomásom szerint még egyáltalán nem készítettek Festschriftet; talán Bordáék gesztusa hagyományt teremt. (*Gesta typographorum. A hetvenéves Borsa Gedeon tiszteletére ajánlják barátai és tanítványai. Szerk. P. Vásárhelyi Judit.* Bp. 1993. 162.p.)

A könyvészeti kiadványok eddigi négy kötete közül kettőnek egyébként az ünnepelt Borsa Gedeon a szerzője. Három részes, a régi nyomtatványokkal való foglalkozás gyakorlati ismereteit tartalmazó munkájának első füzetét 1992-ben jelent meg *A régi nyomtatványok anyaga* címmel (38 p.); folytatása, *A régi nyomtatványok mérete* 1994-ben követte (35 p. + mellékletek). A harmadik rész a terjedelemtől összegzi majd a szükséges tudnivalókat, remélhetően nemsokára kézbe vehetjük.

1995-ben *Zápori Régenhart Krisztina*, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének végzős hallgatója összeállításában adták ki Bordáék egy mintaszerű bibliográfiát az egyetlen igazi magyar *Privatpressében* – magánsajtó –, az *Iparművészeti Főiskola* Typografikai tanszékén működő kis nyomdában készült kiadványokról. (Az előszót író Haiman György definíciója szerint a magánsajtót a kézműipari technika alkalmazása, az alacsony példányszám és az újszerű esztétikai-tipográfiai megoldások keresése, vagyis a kísérletezés jellemzi.) A legfeljebb néhány tucat példányban készült, többnyire a tanszék végzős hallgatóinak diplomamunkájaként megjelent 156 kötet leírását tartalmazza a bibliográfia. (*A Magyar Iparművészeti Főiskolán a Typografikai Tanszék megalakulása óta készült ks példányszámú kiadványok.* Bp. 1995. 76 p.)

1996 őszén jelent meg a Borda Antikvárium könyvészeti kiadványainak negyedik darabja, *V. Ecsedy Judit* munkája, a *Titkos nyomdahegyi régi magyar könyvek 1539–1800*. Több szempontból is kiemelkedő jelentőségű a kötet megjelenése az antikvárium szakmai kiadványainak sorában. Formai oldalról nézve: ez a legterjedelmesebb az eddigiek közül, 246 lap (és ennek meg-

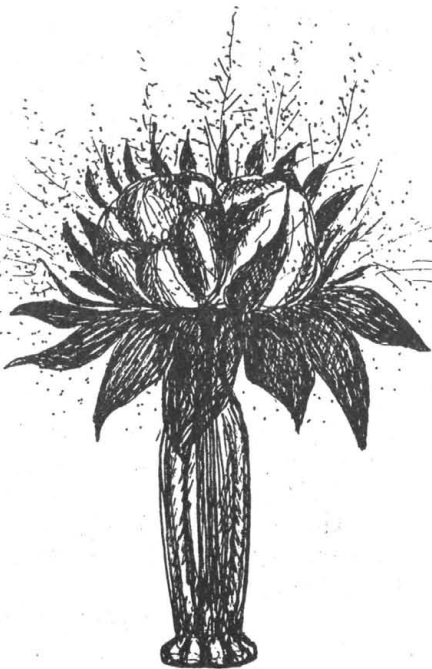
felelő az ára is: 6000 Ft.). Borda Lajos és felesége antikváriuma a terjedelmes kötet megjelenetésével a 90-es évek közepére az OSzK, a Magyar Könyvszemlét közreadó Argumentum Kiadó és a szegedi Scriptum mellett a magyar könyvtörténeti szakirodalmat kiadó meghatározó intézmények egyike lett. Nem kis rang ez: egy szakterület publikációs lehetőségei részben Bordáéktól függnék. Hosszú évek óta hiányolja a magyar közvélemény a vállalkozók bekapcsolódását a kulturális élet támogatásába, de ha történik valami, bizony nem vesszük észre, vagy éppen fanyalgunk.

A Borda Antikvárium azt teszi, amit hiányolunk. Meddő és fölösleges dolog számonkérni a házaspáron, miért a könyvtörténettel, bibliofilával kapcsolatos drága könyveket adnak ki. Nos azért, mert érdekli őket, mert szeretik a könyveket, és mert saját kockázatukra jelentetik meg szép és fontos könyveiket, azt adnak ki, amit jónak látnak. Nem tudom, ráfizet-e a nem olcsó ár ellenére a Borda Antikvárium e kiadványokra vagy talán pénzénél marad – szempontunkból ez lényegtelen is. Az a lényeg ugyanis, hogy egy meglehetősen szűk körű érdeklődésre számot tartó, ám a nemzeti művelődés miatt fontos diszciplína könyveinek, forrásainak kiadására vállalkoznak Bordáék. *Szontágh Gusztáv*, a reformkor kitűnő irodalmára *Jósika Miklósról* írt kritikájának elhíresült szavai kíváncsognak ide: „*Le a kalapokkal!*”

A kiadó méltatása után térjünk rá a kötetre! *Fitz József* és *Gulyás Pál* több évtizeddel ezelőtt íródott könyves nyomdászattörténeti munkái óta tudományos igényű összefoglaló mű nem jelent meg művelődésünk e fontos területéről. Résztanulmányok sora igen, és ezeknek fényében *Fitz* és *Gulyás* megállapításai, következteté-

sei lassan-lassan átlényegülnek tudománytörténeté. Nem tudom megítélni, hogy az RMNY munkálatok kapcsán összegyűjtött anyag és a már megjelent tanulmányok alapján elérkezett-e az idő egy új szintézis megírására, vagy még további alap kutatásokra van szükség. *V. Ecsedy Judit* munkája mindenestre az új szintézis felé vezető, azt előkészítő publikációk egyik értékes opusza.

A titkos nyomdahelyű könyvek csoportját a hamis, koholt és rejtett nyomdahelyű kiadványok együttese alkotja – definiálja a szerző munkája tárgyát és címét. A kötet két részből épül fel. Az első rész – több fejezetben – tanulmány, a második pedig bibliográfia. A tanulmányban *V. Ecsedy Judit* témájának definiálása és tudománytörténeti áttekintése mellett bemutatja azokat az okokat, amelyek miatt a régi nyomdászok, kiadók titkolni kényszerültek a megjelenés valódi helyét. Alapvetően politikai vagy vallási okai voltak a megtévesztő adatokat tartalmazó könyvek megjelenítésének, néha azonban játékoságból is adtak ki ilyen nyomtatványokat. A 16–18. századi könyvkiadást és nyomdászatot szabályozó intézmények és rendeletek (privilegiumok, cenzúra, revízió stb.) bemutatása után *V. Ecsedy Judit* ismerteti a gyakorlatot, az egyes nyomdák tevékenységét. Elsősorban a 18. századi nyomdászat, könyvkiadás képe változott meg az új kutatási eredmények tükrében: „...*valójában jóval kevesebb magyar nyelvű mű jelent meg külföldön, mint az korábban ismeretes volt, ezzel növelve az idehaza készült művek számát*” – összegzi a szerző a kötet legfontosabb megállapítását. Módosult az egyes nyomdák működéséről kialakított kép is: a győri és a soproni nyomda kiadványainak száma emelke-

dett, a debreceni és a lócsei műhely nyomtatványainak száma viszont valamelyest csökkent az új megállapítások következtében. Persze nem szabad radikálisan megváltozott arányokat feltételezni: a kötet összesen 232 művet ismertet.

A bibliográfia alkotja a kötet második, terjedelmesebb részét. Három csoportba sorolta V. Ecsedy Judit a kötetben tárgyalt 232 művet. Az első csoport (1–179. tétel) a Magyarországon készült vagy magyar nyelvű, hamis és koholt nyomdahelyű nyomtatványok bibliográfiai adatait tartalmazza. A második rész (301–350. tétel) a külföldön nyomtatott, ám hamis magyarországi helynevet feltüntető könyvek leírásait regisztrálja, a harmadik pedig (501–504. tétel) a rejtett nyomdahelyű régi magyar könyveket veszi számba. (Rejtett nyomdahelyről beszélünk, ha az impresszumban szereplő helynévből megfejtethető a nyomtatás valódi helye, pl.

anagramma esetében.) Mivel ez utóbbi csoportban csak négy tétel található, jobbnak tartottam volna az első és a harmadik bibliográfiai egység összevonását, azonos szerkezetben történő közreadását. Ebben az esetben egy külön mutatórendszerrel a titkos nyomdahelyeket formai oldalról is visszakereshetővé lehetett volna tenni, vagyis a tételszámokra történő utalással három külön mutató tárta volna fel a hamis, a koholt és a rejtett nyomdahelyeket.

Mindhárom rész időrendi felépítésű, és a később előkerülő újabb tételek folyamatos sorszámmal kapcsolódhatnak a bibliográfiához.

V. Ecsedy Judit kizárólag a példányból jelenleg is ismert nyomtatványokat vette fel az összeállításba, tehát hiányoznak a jegyzékből azoknak a könyveknek az adatai, amelyek a régebbi bibliográfiák megállapításai alapján e kiadványba tartozók lennének, ám az idők során elkallódott a példány. Érthető ez a megszorítás, hiszen V. Ecsedy Judit a tipográfiai módszer segítségével – vagyis a betű és nyomdai díszek összehasonlítása révén – tisztázta a tényleges megjelenési helyet, a nyomdát; ez pedig csak a példányok kézbevétele alapján lehetséges. Mégis talán megoldható lett volna nem a bibliográfia fő részében, hanem függelékben közreadni a titkos nyomdahelyű, de példányból már nem ismert nyomtatványok bibliográfiai adatait. Bár Szabó Károly és más bibliográfusok következtetései a modern vizsgálati módszerekkel összehasonlítva elég nagy számban tévesnek tűnnek, bizonyos feltevésekre azért módot adnak.

A bibliográfiai tételek leírása az első és harmadik bibliográfiában a kollációt is tartalmazza, illetve a fennmaradt példányokról számszerű kimuta-

tás olvasható. (A kolláció az ívfüzetek jelzésének és a nyomtatványok terjedelmének képletszerű összegzése.) E két részhez minden esetben a címlap reprodukciója kapcsolódik, megkönnyítve az azonosítást. Érdemes megemlíteni, hogy a képek mérete nagyobb, mint az RMNY eddigi köteteinek mellékleteként közölték. A jegyzék második részének leírása némileg egyszerűbb: elmaradt a kolláció, a példányok összesítő kimutatása, és nincs mindegyik műről illusztráció. Mindhárom bibliográfiai rész tételeihez szöveges ismertetési rész kapcsolódik. Bibliográfiai utalások és a szerző által megvizsgált példányok lelőhelyi adatai egészítik ki az egyes tételeket.

Különböző mutatók – a titkos nyomdahelyek mutatója, a titkos nyomda-

helyet használó műhelyek indexe, szerzői névmutató és a szerző nélküli, illetve álnéven írt művek címkutatója – tárják fel a bibliográfiát. A kötethez a rövidítve idézett irodalom jegyzéke és a lelőhelyek listája járul.

Sajtóhiba nélkül nincs könyv, kettőt találtam. A 30. tétel római számmal kiírt megjelenési évéből lemaradt egy százas, a címlap fényképén világosan látszik az MDCCXXIV-es dátum. A másik hiba a 21. oldalon található, „*A bibliográfia első és második részében...*” szöveg olvasható a helyes „*A bibliográfia első és harmadik részében...*” helyett.

A kötetet *Haiman György* tervezte, *V. Ecsedy Judit* a kiadványt az ő emlékének ajánlotta.

Pogány György

Jelölés a Szinnyi József-díjra

A 3/1992. (III. 6.) MKM rendelet rendelkezik a Szinnyi József-díj adományozásáról.

A kitüntető díjra a jelölést május 31-ig kérem elküldeni a **Művelődési és Köztudományi Minisztérium Könyvtári Osztályára (Budapest, Pf. 1. 1884)**, ahol a Szinnyi József-díj kuratóriuma 1 hónapon belül elbírálja a javaslatokat.

A javaslatoknak a következő adatokat kell tartalmazniuk:

- név
- születési helye, ideje
- anyja neve
- iskolai végzettsége
- munkahelye
- beosztása, tudományos fokozata
- lakhelye
- eddigi kitüntetései (évszám megjelölésével)

Kérem, hogy a kitüntetői javaslat indoklása ne legyen több egy oldalnál.

dr. Skaliczki Judit, sk.
osztályvezető
MKM Könyvtári Osztály

FELHÍVÁS

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az MKE Bács Megyei Szervezete rendezi meg

1997. augusztus 7-től 9-ig

az MKE 29. vándorgyűlését

Kecskeméten a Katona József Megyei Könyvtárban.

Vándorgyűlésünk fő témája:

Szolgáltatások, térítések, szponzorálás.

Az augusztus 7-i plenáris ülés előadásai a három fő témához kapcsolódnak majd.

A plenáris ülést másnap 8-án 9, 11 és 13 órai kezdettel tematikus ülések követik majd, amelyek gazdái a szekciók lesznek. E tematikus ülések a plenáris ülés témáit tovább-bontva résztémákat dolgoznak majd fel; a várható hozzászólásokra tekintettel egy-egy moderátor vezeti őket. A témaajánlatokat, azaz a tematikus ülések részletesebb tervét ld. mellékelve (zárójelben a szervezőket tüntettük fel).

Az MKE elnöksége ezennel felhívja a fenti témákban jártas szakembereket, hogy előadásukkal járuljanak hozzá a vándorgyűlés sikeréhez. Az elnökség és a tematikus ülések szervezői arra kérik az előadónak jelentkező kollégákat, hogy

15-20 perces előadásuk vázlatát, bő referátumát (1-1,5 oldal)

1997. április 10-ig nyújtsák be

az egyesület titkárságának címére:

Budapest, Hold u. 6. 1054

tel./fax: 111-8634

e-posta: mke@mail.c3.hu

vagy h11200mke@ella.hu

Kérjük, hogy tüntessék fel a következőket:

- hol szeretnék tartani az előadást: a plenáris ülésen vagy a tematikus ülések valamelyikén (megjegyezzük, hogy a szervezők fenntartják maguknak a jogot, hogy döntsenek arról, hogy egy-egy előadás hol hangozzék el),
- a szerző(k) nevét, értesítési címét, telefon- ill. faxszámát, e-postacímét.

Az előadások elfogadásáról, és arról, hogy a plenáris ülésen illetve mely tematikus ülésen hangzanak majd el, május elején értesítjük a jelentkezőket. Ekkor kapnak tájékoztatást arról is, hogy a továbbiakban kivel állnak majd kapcsolatban az előkészületek során.

Ezt a felhívást megküldjük:

- az MKE szekcióinak és szervezeteinek,
- az Informatikai és Könyvtári Szövetségnek,
- az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának,
- a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Kulturális Örökség Főosztályának,
- a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztályának,
- az egyetemi és főiskolai könyvtári-informatikai tanszékeknek,
- egyes személyeknek, akiktől előadást remélünk.

Témaajánlatok ***az MKE 29. vándorgyűlésének előadói számára***

1. tematikus ülés: A szolgáltatások demokratizmusa

(elnökség, Társadalomtudományi Szekció, Zenei Szekció)

- Mi a szolgáltatások minimuma, kívánatos szintje és maximuma (könyvtártípusonként)
- Mi jár a könyvtárhasználónak állampolgári jogon és mi térítésért (a könyvtári törvényhez kapcsolódva)
- Mit vállalhat fel a könyvtár más könyvtártípusok feladataiból
- Mit szolgáltatson a könyvtár az oktatásnak (határok, teherviselés)
- Milyen etikai kérdések merülnek fel a hagyományos tájékoztatási szolgáltatások (pl. gyorsreferenz, bibliográfiakészítés) térítésével kapcsolatosan
- Előbbre jut-e a térítéses szolgáltatások által a könyvtár
- Felelős-e a könyvtár az általa szolgáltatott információ tartalmi helyességéért, értékéért, gazdasági hasznáért
- Ki hozhat létre központi szolgáltatásokat, milyen feltételekkel és térítési politikával; továbbadhatók-e a központi-szolgáltatások
- A szolgáltatások és térítések szerzői jogi vonatkozásai

2. tematikus ülés: Elektronikus dokumentumok és számítógéphasználat a könyvtárban

(Elektronikus Könyvtári Szakosztály, Könyvtárostanárok Szervezete)

- Az elektronikus dokumentumok szolgáltatásának megoldásai (helybeni használat, letöltés, szerzői jogi vonatkozások)
- Az Internet használata a könyvtárban (hálózati hozzáférési jog, tovább-szolgáltatás, szerzői jogi vonatkozások)
- Számítógép-használat a könyvtárban (nem könyvtári célra; a hozzáférés korlátozása hardver- és szoftvereszközökkel, térítések)

3. tematikus ülés: *Meddig közhasznú a közhasznú*

(Közkönyvtári Egylet, Társadalomtudományi Szekció, Olvasószolgálati Szekció)

- A könyvtári-információs szolgáltatások közhasznúsága, térítése, pénzügyi-jogi feltételei
- Hol válik el a civil és az üzleti információ; meddig ingyenes a tájékoztatás
- Ingyenes szolgáltatás – térítéses szolgáltatás profit nélkül – térítéses szolgáltatás visszaforgatandó profittal

4. tematikus ülés: *Szponzorálás – piaci kapcsolatok*

(Műszaki Szekció, Mezőgazdasági Szekció)

- Szponzorálás és ellenszolgáltatás
- Reklám a könyvtárban (lehetőségek és határok)
- Könyvtári marketing
- A könyvtár lehetőségei a piacon (vásárlóként és eladóként)

